

Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva

Organización de las
Naciones Unidas
para la Educación,
la Ciencia y la Cultura

Patrimonio
Cultural
Inmaterial

Ta'anga © M. Revelard

UNESCO Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva Ñangarekorã oñemoneĩva'ekue 2003-pe omohenda tuichaháicha po tenda ojehechauhahápe Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva:

- **Ymaguare reko ha ayvu opaichagua, hyepýpe ñe'ẽ oguerosyrýva ijehe Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva;**
- **Arte ha espectáculo;**
- **Tetãygua mba'eporu, jerovia ha jefesteha;**
- **Arandu ha mba'eporu tekoha ha arapy rehegua;**
- **Ymaguare tembiporu artesanía rehegua.**

Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva pypegua

Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva ningo ndojehechakúai peteĩ hendáicha año ha heta ijapytepekuéra omoingéva hyepýpe mba'ekuaa heta ambitopegua. Peteĩ rito ojapóva chaman-kuéra ikatu ombyaty pumbasy, jeroky yma, ñembo'e ha purahéi, upéichante avei ñemonde, tembiporu ñembo'ehápe ojeporúva, opa pojoapy ojeporúva ñembo'ehápe ha opaite arandu ojeguerekóva naturaleza rehe. Upéichante avei opa jotopa vy'arã ohechauka tuichaháicha Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva ombyatypáva pumbasy, jeroky, ñoha'ãnga, jekaru, mombe'upy ojepapóva ayvúpe, artesanía, deporte jehechauka ha ambueve tete ñemongu'e jetepysorã hamba'e. Hasykue jaikuaa hağua moõ pevépa ojepyso peteĩva patrimnonio cultural jehechauka ha moõpa oñepyrũ ambue ha oikoe ojuehegui opaite komunidápe. Rasa ningo hasy oka guive oñemohenda hağua umi mba'e; peteĩ komunida katu ohechakuaa ivaladakuérape ñembo'éramo, katu ambue omohendakuaa purahéiramo. Upéichante avei oikokuaa ñoha'ãnga rehe, peteĩ tapicha aty omohendakuaa chupe péicha, katu ambue ojapyhykuaa jerokýramo. Mba'éichapa oñemohenda ha ojegueraha

tenondévo avei oikoe ojuehegui komunidakuéra apytépe: oĩne ohakã'ĩ opáva ha omoambuepáva opaite arandureko oñemaysãiva, katu oĩ omoingepánteva peteĩ vosápe.

Jepéramo Convención omohendáma tuichaháicha mba'etepahína Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva ha oñembohetéma avei, umi ámbito rerarysyi noñembosako'iri oporomboyke hağua síno omoingepávo opavavépe, péva nde'iséi katuetei oĩmbatamaha pépe maymave. Estado-kuéra ikatu oiporu ambue tembiporu omohenda hağua ipatrimoniokuéra; heta hendáichama voíningo ojepapohína: oĩ tetã omohenda ha ohakã'ĩ óva ambue hendáicha, oĩkatu umi ojapóva Convención he'iháicha nungaite ha ombohéra ambuénate. Oĩkatu tetã omoingéva ámbito pyahu, ohakã'ĩ ovéva um oĩmavavoi. Ko'ã mba'e ikatu ombohape oñemoinge hağua ojehóvo ámbito michĩvéva ojeporúmava umi tetã omboajémava Tekopy tee ojehechakuaa'ỹva, umíva apytépe "tembĩ'u yma", "mymba mongakuaa", tenda ojehokatuicha tapekuépe, téra ojejuhuhápe marandu yma.

Ta'anga © Ferdinand de Jong

Ta'anga © A.Burtsev

🌐🌐 Kankurang, kunumi pepy mandinga mba'éva, Senegal y Gambia

🌐🌐 Tekoasa suetyakuta Olonjo, Federación de Rusia

🌐🌐 Carnaval Binche-pegua, Bélgica

Ta'anga © Departamento del Patrimonio Cultural del Ministerio de Cultura de Madagascar

Ta'anga © Conselho Das Adegas Waiapi

🌐🌐 Tembiapo vyraguigua zafimaniry mba'éva, Madagascar

🌐🌐 wajapi-kuéra arandu ayvu ha ta'anga rupi oñemyasãiva, Brasil

Ta'anga © Renato S. Barreto / NCCA-ICH / UNESCO

➡ Hudhud, mombé'u purahéi ifugao mba'éva, Filipinas

Teko'yma ha ayvu

Avano'õ vy'arã héraa arte de espectáculo ryepýpe oíke pumbasy purahéi téra mba'epuporã rupi, upéichante avei jeroky ha ñoha'ãnga ha pantonimia, ñe'ëpoty ojepurahéiva ha ambueveichagua tembikuaa arandu oñemyasäiva. Ombyaty hetaichagua arandu jehechauka oguereráva yvyporakuéra ha oíva avei ambue hendápe Tekopy tee ojehechakuaa'yva ryepýpe. Pumbasy oimehehína arte de espectáculo ojepysovéva opárupi ko yvy ape ári ha oñemyasäi opainte hendápe, jeyvéramo oíke ambue espectáculo ha patrimonio imaterial ryepýpe, umíva apytépe ritual, jetopa vy'arã ha mba'ekuaa ojguerúva yma guive. Pumbasy oí opa hendápe, jámane omu oñe'ëva Tupãrape téra oimeraë mba'ére, umi clásikomava téra heñóiva tetãygua kuéragui, ha oñe'ëva tembiapo téra ku ojepurahéi vy'a téra pytu'uhárupi. Avei oñatõí polítika ha ekonomia, ikatu omombe'u komunida rekoasakue, omomorã ha omochichí apicha imomorãmbýpe téra katu oñe'ë ñemureko rehe hamba'e. Purahéi oñembopu ha oñehendu opa hendápe, mendahápe, omanovahápe, ñembo'e, ñemongarai, ha vy'a opaichaguahápe, ha heta mba'e hembiaporã peteĩ sosiedápe.

Jeroky, jepéramo heta hakã, mbykyhápe ikatu ja'e hese ha'eha ñemokonikoni ha ñemboheterari orekóva hape tee ha jeyvéramo ojepapóva musikapúpe. Iporã oje'éro jeroky ndaha'eíha ñemokonikoni año; oñemborari ha

oñemongu'évo pe máva oikuaauka mba'éichapa oí ha'e, ha tapicha aty rehe ña'ne'ëramo mba'éichapa oñeñanduhína umi tapicha oíva pype, ohechauka mba'epyahu y'rõ mba'e katuínte oikóva, oikoháicha jeroky ñembo'e rehe ha umi jeroky ojepapóva mymba jejuka ha ñorairõ y'rõ porenohápe hamba'e.

Ñoha'ãnga yma guaréva ombyaty ñoha'ãnga tee ndive purahéi, jeroky, pumbasy, ñomongeta ha mombé'u téra ñe'ëpotyjeity; upéichante avei pype oíke opa marandu ñamo'guahéva y'rõ ñanyasäiva ñande rete rupi. Ko'ã arte, iporã ja'éramo, ndaha'etí jehechauka téra ñoha'ãnga heta tapicha renondépe año, ikatúre avei omyasäi heta tembikuaa arandu ha oreko hembiaporã tee tetãygua apytépe, purahéi oporoykeko háicha kóga'a ñemono'õhápe téra pumbasy ojeporuháicha peteĩ ritual-hápe. Ogapype katu purahéi kunumíme gũarã oipytyvõ mitã ñemongerã.

Opaite tembiaporu, tembiapo jegua ha mayma tenda oñemoheñóí téra ojehechauhápe tembikuaa arandu jeporu omohendapaite Convención Tekopy tee ojehechakuaa'yva ryepýpe. Arte de espectáculo ryepýpe ko'áva ohohína tembiaporu pumbasy rehégua, tovara'ãnga, ñemonde ha ñande rete rehégua jeguaka ojeporúva jerokýpe; upéichante avei mayma pojoapy ojeporúva ñoha'ãngápe. Meme nunga umi arte de espectáculo oreko henda tee, ha Convención ohero chupe teko renda ojogueraháramo ojepógui ñoha'ãnga ndive.

Ta'anga © MOC

Ko'ágã rupi heta arte de espectáculo ohasa tesapara. Amáke yvy tuichakue javeve ñanepeteimba ñande reko rupi, heta teko'yma ojeheja ojehóvo; umi oñemomoráva tetãygua kuéra apytépe jepe oínte ouporáva chupe ha ambuekuérape katu ho'avaieterei.

Pumbasy oimenehína ojehuehápe ko'ã mba'e, rasáre herakuãmombyry ko'ágã rupi umi "Yvóra Purahéi". Tuicha mba'éramo jepe hembiaapo ikatu ha'guáicha opaichagua teko ojopaju ha oikove oñondive ha omoheñóí mba'epyahu, ha péicha omongakuaa arte yvy ape ári, avei oguerukuaa heta apañuái. Hetaichagua pumbasy ikatu oñempotei ikatu ha'guáicha oñekuave'ë hekópe porã umi puraheirory. Péicha oikóramo heta purahéi, ja'eporásérõ ha'éva umi komunida korasõsã, ikatu opyta ohóvo tapére ndorekoíre pa'ũ mamove.

Purahéi, jeroky ha ñoha'ãnga jeyvéramo umi espectáculo ojeporuvéva ojgueru ha'gua turismo, ha ojeporu umi vy'arã oikuave'ëva viaherã um agencia omba'apóva ko'ã mba'épe. Ko'ã espectáculo ogueru heta mbohupa ha omoinge viru peteĩ komunida téra tetãme, avei ome'ë juruja tembikuaa arandu okakuaávo; katu oguerúramo jepe heta mba'eporã, avei ikatu omomarã ha ombotyai umi arte de espectáculo, turismo ñemúme gũuarã. Turismo ikatúramo jepe oipytyvõ omoingove ha omombarete ha'gua umi arte del espectáculo yma guare ha omoinge ñemu rapére Tekopy tee ojehechakuaa'yva-pe, avei ikatu ombyai ha omombia chupe hape teégui, heta jey umi espectáculo oñemboheta ha oñemohenda rupi umi turista téra empresa omba'apóva turismo-pe ojerure háicha. Ko'ã mba'e rupi komunidakuéra artegui oikopa jehechauka vy'arã, ha péicha operde heko tee ha opytyta hyepynandi ku ñakyrã piréicha, jaikuaáre ko'ã tekorechauka heñóí hague ndaha'etí pevarã síno omyasäivo komunida remimo'ã ha rembipota. Iporã ja'éro avei heta mba'e oikóva sosiedápe ha tekoha ñemoambuepa avei tuicha opokokuaha arte de espectáculo rehe. Techapyrãrõ jarekokuaa yvyrajeitypa, kóva oipe'akuaa komunidakuéragui yvyra oikotevéva ombosako'í ha'gua tembiaporu pumbasy rehégua oikotevéva. Heta purahéi yma oñemboheko umi purahéi occidente-gua rekópe ijegrava ha'gua téra ikatu ha'guáicha oñembo'e, katu péicha oñembyaikuaa umíva. Hetaichagua pumbasy ipu ha heko ndohóí umi occidente-peguáre, ha oñembohasakuévo ojegrava ha'guáicha ikatu operde heta mba'e. Oikóva purahéi rehe avei oiko umi mba'epuporã ojeporúva pumbasýpe, mokõivéva oñempoteimba mbeguembeguépe; instrumento-kuéare oñemoí mba'epyahu, ikatu ha'guáicha opyta porãve opavavépe, temimbo'ekuéra oiporu porãve hamba'e, ha'e umíva omoingekuaa

*Olonjo ningo tapicha ra'eve rekovekue mombé'u yakutes Federación de **Rusia**-gua, ha ohechauka jerovia, jepokuaa, paje ñembo'e, tekoasa oñembohasáva ayvu rupi ha'e ko tetã mba'eporã. "Olonjosut" téra mombé'uhára ha'eveva'erã ñoha'ãnga'apo ha purahéipe, upéichante avei iñe'ë ngatu ha isy'iva'erã oity ha'gua ñe'ë poty. Oikoháicha mba'emombé'u oñembohasáva ayvu rupi rehe, hetaiterei hendáicha ojeity Olonjo, ha pe ipukuvéveo oreko 15.000 ñe'ë mboysýi.*

Ta'anga © UNESCO

*Hiyake **palestina** omombé'u kuñanguéra ojupe ha mitãnguérape; jeyvéramo okaguaimimi sosieda rehe, kuña rembihecha guive. Haimete opave kuña palestinaygua ohasáva pokõipa ary Hiyake mombé'uhára ha ha'ekuéra rehe, ja'ekuaa, ko mombé'u yma hekoresäi. Katu mitãnguéra, kuña ha kuimba'e, omombé'umimi avei ojoupekuéra ko mombé'upy, ha'eve ha'gua pype téra katu omombé'useguirei.*

Ta'anga © Rafi Salfish

*Hudhud mombé'u purahéi ifugao **Filipinas**-gua ojeity péicha oñeñotý ha oñemono'õ jave arro, ha avei péicha ku omanovahápe. Ipuketemi ijeity ipukukuaáva heta ñara ha katuete nunga omononde peteĩ kuñarai gũa'gui okóva tekoasa mombé'uhára ha tupã ñe'ë myasäiháramo.*

Ta'anga © Renato S. Barreto / NCCA-ICH / UNESCO

*Oñeñangareko ha'gua akyns árte rehe oñemoheñóí poteĩ centro heta región-pe **Kirguistán** ryepýpe, ha upérupi umi mombé'uhára herakuãmombyryva omyasäi mba'ekuaa hemimbo'ekuéra mitãrusúpe oñembosako'ivahína ko'ë rõ ára ha'e ha'guáicha mitãpyahukuéra akyns. Imbo'eharakuéra ikatu oiporu pojoapy audiovisual téra gravasiõ orekóka, katu ko'a'gáite peve oñembohasa gueteri tapichakuéra ojupe.*

Ta'anga © Comisión Nacional de la República Kirguista para la UNESCO

➡ Urtiin Duu: cantos largos tradicionales Populares, Mongolia y China

Ta'anga © Sonom-éh Yundenbat

Ta'ānga © Yoshi Shimizu/www.yoshi-shimizu.com

🌀 *Brametse tambor mbopuhára rehegua, Bhután*

tesaparépe avei ko'ā pojoapy. Arte yma espectáculo rehegua oñeñangareko haḡua tekotevê oñemotenonde mba'ekuaa ha técnica ñemyasãi, instrumento-kuéra jeporu ha apópe ñembokatupy ha upéichante avei oñombojoaju oñondive mbo'ehára ha hemimbo'e ikatu haḡuáicha kóva oñembokatupyry; iporāne oñeñangareko porā umi purahéi reko ha ipúre, jepéramo ha'ete ku vyroreíva, upéichante avei jeroky ha ñoha'ānga jehechaukápe. Purahéikuéra avei ikatu oñehesa'yjo, ojegrava, oñembokuatia, oñemohenda ha oñeñangatu; hetaitei mba'epu ojegravapyre ningo oĩ archivokuérape ko yvy ape ári, ha heta oĩ itujaitereímava. Umi grabación yma guare ikatu oñembyaipa ha oguete ndojedigitalisáiramo. Péicha oñeñongatúramo ikatúta ojekuaa ha oñemohenda hendápe porā umi arandu ryr.

Umi marandu myasãihára, medio de comunicación e información ojeheróva, institución-kuéra ha umi omongu'éva tembikuaa arandu tuicha oipytyvõkuaa arte del espectáculo umíva oguata ha imbaretévo; pevarã ikatu omokyre'y tapichakuéra ohendúvo ha omonambipu'ã mayma tapichápe. Ikatu oñemomarandu henduharakuérape mba'éichapa arte de espectáculo-pa oĩ, ohechauka chupekuéra

mavamavapahína, omokyre'y chuepkuéra ohechakuaa haḡua arte oíva ijererekuéra, ha mba'éichapa ha'ekuéra ikatu oíke opartisipa ko'ā mba'épe. Ambue mba'e ndetuicháva oñeñangareko potávo teko yma ha arte de espectáculo hína oñemongakuaa tembiporu oñemba'apo jahechápa tapicha ha institución omba'apóva hese omba'apo oñekotevêháicha hesehápe. Georgia-pe temimbo'ekuéra oikuaapyhy avarekokuaaty aporeko omba'apokuévo terrenoitépe; upéichane avei oñemboha'eve hikuái ogravávo hetaichagua mba'epu ha péicha ombyatypa ko'ā mba'eporãita ojeguereko haḡua tembiporu ñongatupyre.

Arte del espectáculo rehegua

Avano'õ vy'arã hérava arte de espectáculo ryepýpe oíke pumbasy purahéi téra mba'epuporã rupi, upéichante avei jeroky ha ñoha'ānga ha pantonimia, ñe'ẽpoty ojepurahéiva ha ambueveichagua tembikuaa arandu oñemyasãiva. Ombyaty hetaichagua arandu jehechauka oguerajeráva yvyporakuéra ha oíva avei ambue hendápe Tekopy tee ojehechakuaa'yva ryepýpe. Pumbasy oimehehína arte de espectáculo ojepysovéva opárupi ko yvy ape ári ha

oñemyasãi opainte hendápe, jeyvéramo oíke ambue espectáculo ha patrimonio inmaterial ryepýpe, umíva apytépe ritual, jetopa vy'arã ha mba'ekuaa ojeguerúva yma guive. Pumbasy oĩ opa hendápe, jámane omu oñe'ëva Tupārape téra oimeraẽ mba'ére, umi clásikomava téra heñóiva tetäyguakuéragui, ha oñe'ëva tembiapo téra ku ojepurahéi vy'a téra pytu'uhárupi. Avei oñatõi política ha ekonomia, ikatu omombe'u komunida rekoasakue, omomorã ha omochichĩ apicha imomorãmbýpe téra katu oñe'ẽ ñemureko rehe hamba'e. Purahéi oñembopu ha oñehendu opa hendápe, mendahápe, omanovahápe, ñembo'e, ñemongarai, ha vy'a opaichaguahápe, ha heta mba'e hembiaporã peteĩ sosiedápe.

Jeroky, jepéramo heta hakã, mbykyhápe ikatu ja'e hese ha'eha ñemokonikoni ha ñemboheterari orekóva hape tee ha jeyvéramo ojejapóva musikapúpe. Iporã oje'éro jeroky ndaha'eiha ñemokonikoni año; oñemborari ha oñemongu'évo pe máva oikuaauka mba'éichapa oĩ ha'e, ha tapicha aty rehe ña'ñe'ẽramo mba'éichapa oñeñanduhína umi tapicha oíva pype, ohechauka mba'epyahu yřo mba'e katuínte oikóva, oikoháicha jeroky ñembo'e rehe ha umi jeroky ojejapóva mymba jejuka ha ñorairõ yřo porenohápe hamba'e.

Ñoha'ānga yma guaréva ombyaty ñoha'ānga tee ndive purahéi, jeroky, pumbasy, ñomongeta ha mombe'u téra ñe'ẽpotyjeity; upéichante avei pype oíke opa marandu ñamoḡuahëva yřo ñamyasãiva ñande rete rupi. Ko'ā arte, iporã ja'éramo, ndaha'ei jehechauka téra ñoha'ānga heta tapicha renondépe año, ikatúre avei omyasãi heta tembikuaa arandu ha oreko hembiaporã tee tetäygua apytépe, purahéi oporoykeko háicha kóga'a ñemono'õhápe téra pumbasy ojeporuháicha peteĩ ritual-hápe. Ogapype katu purahéi kunumíme ḡuarã oipytyvõ mitã ñemongerã.

Opaite tembiporu, tembiapo jegua ha mayma tenda oñemoheñoi téra ojehechauhápe tembikuaa arandu jeporu omohendapaite Convención Tekopy tee ojehechakuaa'yva ryepýpe. Arte de espectáculo ryepýpe ko'áva ohohína tembiporu pumbasy rehegua, tovara'ānga, ñemonde ha ñande rete rehegua jeguaka ojeporúva jerokýpe; upéichante avei mayma pojoapy ojeporúva ñoha'āngápe. Meme

Samba de Roda del Recôncavo de Bahía (Brasil) ou umi tembiguái ojeporupyre Africa-gui jerokýgui, katu oreko hyepýpe avei Portugal reko, ha umíva ryepýpe iñe'ẽ ha ñe'ẽpoty. Ko jeroky oíke avie samba ojejerokýva tavaháre, ha siglo XX-pe ktu oíke chugui Brasil reko tee rechauka añetete.

Ñoha'ānga sánscrito Kutiyattam hína árte yma itujavéva India- pe ha ombyapu'a sánscrito yma ha Kerala reko yma guare. Ko poha'ānga tapicha oha'ānga'apóva oiporu hova ha hesa omyasãi ha ohechauka haḡua máva ha'ekuéra orrepresentáva opensa ha oñandúva. Kutiyattam ojehechauka ymaite guive tenga oñeñembo'ehápe, ikatu tupão, ha péva oĩ peteĩ lámpara hendýva aséitepe ohechaukáva Tupãme.

Slovácko Verbuňk, jeroky omboraríva reklutakuéra República Checa-pegua hína jeroky yma omboraríva kuimba'e imitã ha ityarõvape, ha mba'eve guasu oñembosako'ĩy're ojejeroky, tapicha ojerekývape he'iháicha iñakã; umi jerokyhára oha'ã mávapa oñemborari porãve ijapytepekuéra. Heta hendáicha ojejerokýre opáicha omongu'ére hete pe máva ojerekýva ko jeroky tuicha mba'eterei arte rupi, ha avei ohechaukáre upe región reko tee ha reko'eta.

Ta'ānga © Luiz Simez / UNESCO

Ta'ānga © Natanaelali / UNESCO

Ta'ānga © Instituto Nacional de Cultura Folclórica

Ta'ānga © CURPAH / UNESCO

🌀 *Ñorairõ Ahellil, Argelia*

Ta'anga © Ministerio de Cultura y Bésas Artes

El ballet real de Camboya

nunga umi arte de espectáculo oreko henda tee, ha Convención ohero chupe teko renda ojogueraháramo ojepógui ñoha'ānga ndive.

Ko'āga rupi heta arte de espectáculo ohasa tesapara. Amáke yvy tuichakue javeve ñanepeteimba ñande reko rupi, heta teko'yma ojeheja ojehóvo; umi oñemomoráva tetäyguakuéra apytépe jepe oĩnte ouporáva chupe ha ambuekuérape katu ho'avaieterei.

Pumbasy oimenehína ojehuvehápe ko'ā mba'e, rasáre herakuāmombyry ko'āga rupi umi "Yvóra Purahéi". Tuicha mba'éramo jepe hembiaipo ikatu haġuáicha opaichagua teko ojoaju ha

Ikatu oñembosako'i "mbo'epy techapyrã" temimbo'ekuéra omba'apo haġua mbo'eharakuéra ohechaukáva, jeroky yketére, ojejapo haġuéicha Tayikistán ha Uzbekistán-pe purahéi Shashmaqom ndive Guinea-pe Sosso-bala ndive ha Bhután-pe Drametse Ngacham, jeroky tupã rehegua máva ojerkýva oiporuhápe tova'arānga.

Afganistán-pe, mugham mba'epuporã ojegravapyre ojehecha Tetã Archivo-pe ikatu haġuáicha kurivévo ambue tapicha oiporu umíva oikuaa haġua tapicha pyahukuéra. Mbo'ehao rupi avei ikatu oñemomombarete teko tee ñembohosa mitānguérape, oikoháicha Cuba-pe, mitānguéra oikuaapyhyhápe Tumba Francesa.

Etiopía-pe oñemboguatamahína tembiapo kakuaa ojehapykueho ha oñembokatupyry'vo tapichápe ombyaty haġua mba'epuporã, jeroky ha instrumento yma guare tetã tuichakue javeve oñemoheñói haġua peteĩ universidad oporombokatupyryvã'erã mba'epuporãme.

Ta'anga © Comisión Nacional Cubana de la UNESCO

Ta'anga © UNESCO

oikove oñondive ha omoheñói mba'epyahu, ha péicha omongakuaa arte yvy ape ári, avei oguerukuaa heta apañuái. Hetaichagua pumbasy ikatu oñemopeteĩ ikatu haġuáicha oñekuave'ẽ hekópe porã umi puraheirory. Péicha oikóramo heta purahéi, ja'eporäsérõ ha'éva umi komunida korasôsã, ikatu opyta ohóvo tapére ndorekoire pa'ũ mamove.

Purahéi, jeroky ha ñoha'ānga jeyvéramo umi espectáculo ojeporuvéva ojeguero haġua turismo, ha ojeporu umi vy'arã oikuave'ẽva viaherã um agencia omba'apóva ko'ā mba'épe. Ko'ā espectáculo ogueru heta mbohupa ha omoinge viru peteĩ komunida téra tetãme, avei ome'ẽ juruja tembikuaa arandu okuaávo; katu oguerúramo jepe heta mba'eporã, avei ikatu omomará ha ombotyai umi arte de espectáculo, turismo ñemúme ġuarã. Turismo ikatúramo jepe oipytyvõ omoingove ha ombomarete haġua umi arte del espectáculo yma guare ha omoinge ñemu rapére Tekopy tee ojehechakuaa'yva-pe, avei ikatu ombyai ha omombia chupe hape teėgui, heta jey umi espectáculo oñemboheta ha oñemohenda rupi umi turista téra empresa omba'apóva turismo-pe ojerure háicha. Ko'ā mba'e rupi komunidakuéra artegui oikopa jehechauka vy'arã, ha péicha operde heko tee ha opytyta hyepynandi ku ñakyrã piréicha, jaikuaáre ko'ā tekorechauhaka heñói hague ndaha'ei pevarã síno omyasáivo komunida remimo'ã ha rembipota.

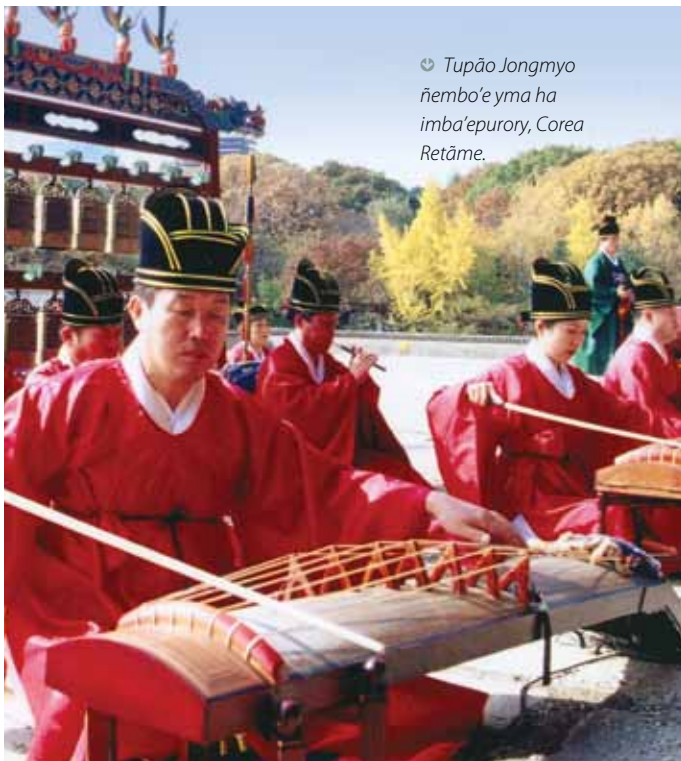
Iporã ja'éro avei heta mba'e oikóva sosiedápe ha tekoha ñemoambuepa avei tuicha opokokuaha arte de espectáculo rehe. Techapyrãro jarekokuaa yvyrajeitypa, kóva oi-pe'akuaa komunidakuéragai yvyra oikotevéva ombosako'i haġua tembiporu pumbasy rehegua oikotevéva.

Heta purahéi yma oñembohoko umi purahéi occidente-gua rekópe ijegrava haġua téra ikatu haġuáicha oñembo'e, katu péicha oñembyaikuaa umíva. Hetaichagua pumbasy ipu ha heko ndohói umi occidente-peguáre, ha oñembohasakuévo ojegrava haġuáicha ikatu operde heta mba'e. Oikóva purahéi rehe avei oiko umi mba'epuporã ojeporúva pumbasýpe, mokóivéva oñemopeteimba mbeguembeguépe; instrumento-kuérare oñemoĩ mba'epyahu, ikatu haġuáicha opyta porãve opavavépe, temimbo'ekuéra oiporu porãve hamba'e, ha'e umíva omoingekuaa tesaparépe avei ko'ā pojoapy.

Arte yma espectáculo rehegua oñeñangareko haġua tekotevé oñemotenonde mba'ekuaa ha técnica ñemyasãi, instrumento-kuéra jeporu ha apópe ñembokatupy ha upéichante avei oñombojoaju oñondive mbo'ehára ha hemimbo'e ikatu haġuáicha kóva oñembokatupyry; iporãne oñeñangareko porã umi purahéi reko ha ipúre, jepéramo ha'ete ku vyroreíva, upéichante avei jeroky ha ñoha'ānga jehechaukápe. Purahéikuéra avei ikatu oñehesa'yjo, ojegrava, oñembokuatia, oñemohenda ha oñeñangatu; hetaitei mba'epu ojegravapyre ningo oĩ itujaitereímava. Umi grabación yma guare ikatu oñembyaipa ha oguete ndojedigitalisáramo. Péicha oñeñongatúramo ikatúta ojekuaa ha oñemohenda hendápe porã umi arandu ryrú.

Umi marandu myasáihára, medio de comunicación e información ojeheróva, institución-kuéra ha umi omongu'éva tembikuaa arandu tuicha oipytyvõkuaa arte del espectáculo umíva uguata ha imbaretévo; pevarã ikatu omokyre'y tapichakuéra ohendúvo ha omonambipu'ã mayma tapichápe. Ikatu oñemomarandu henduharakuérape mba'éichapa arte de espectáculo-pa oĩ, ohechauka chupekuéra mavamavapahína, omokyre'y chuepkuéra ohechakuaa haġua arte oíva ijererekuéra, ha mba'éichapa ha'ekuéra ikatu oíke opartisipa ko'ā mba'épe.

Ambue mba'e ndetuicháva oñeñangareko potávo teko yma ha arte de espectáculo hína oñemongakuaa tembiporu oñemba'apo

Ta'anga © Administración de Patrimonio Cultural de Corea

Tupão Jongmyo ñembo'e yma ha imba'epurory, Corea Retãme.

jahechápa tapicha ha institución omba'apóva hese omba'apo oñekotevéháicha hesehápe. Georgia-pe temimbo'ekuéra oikuaapyhy avarekokuaaty aporeko omba'apokuévo terrenoitépe; upéichane avei oñemboha'eve hikuái ogravávo hetaichagua mba'epu ha péicha ombyatypa ko'ā mba'eporãita ojeguereko haġua tembiporu ñongatupyre.

Tetäyguua mba'eporu, jerovia ha jefesteha

Tetäyguua mba'eporu, jerovia ha jefesteha ningo hína jepokuaa guasu omopyenda ha omboheteva komunida ha atykuéra reko, ha heta tapicha oikóva

Kóva oñeñembo'e Jongmyo tupãópe, opytáva Seúl, (Corea Retãme); ko'āga rupi pype oíke purahéi, jeroky, mba'epuporã peteĩ jehechakuaa ymaitemi guaréma tapichakuéra omomorãhápe ijan'ji ha hamoinguérape, ha ohechauka chupekuéra imborayhu.

Mokõi jey peteĩ trashumancia ára jave, amo kapi'i delta interior del Níger gotyo, ojehasa upe ysyry vakaita rehe, ha péicha oñemoñepyrũ Yaaral ha Degal vy'aguasu, omboguatáva komunida fula del Malí. Ko vy'aguasu kuápe oñembojopói mymba'aty oñembojegua porãvéva ha upéichante avei ojepurahéi ha ojeity ñe'ẽ poty mymbamongakuaaha rehegua.

Binche, Bélgica-pe, Oruro Bolivia-peguua carnaval ha mascarada Makishi Zambia-pe ojehecharamo odesfilavakuéra hecharamombyre, pépe ojepurahéi ha ojekeroky ha opaichagua oñeñemonde ha oñembohova rehe. Heta jey ko'ā vy'aguasu ojeporu oñemboykejávo tekojoavy, ha pevarã oñembohekoambue hikuái, ha ohakã'io opa mba'e oikóva hekohára ha avei oñembohory situ ojehasávare.

Ñembo'e ñemonguera rehegua ojekuaáva ojepapoitemíva okaháre Malawi-pe yvatévo, heñói siglo XIX mbytérupe ikatu haġuáicha ojeheja tesardípe mba'embyasy, katu ramovévo noñemomba'e guasuvé yma guaréicha. Oñeñangareko potávo hese, ojeheka pytyvõ oñemokyre'y haġua mitãrusukuérape ko jeroky tesãrã rehegua, ha omokyre'y ñomongeta umi pohãnohára vimbuza ha entidad estado ha tetäyguua rehegua ohóvo pohãno rehe; ko'ávo ojéjapo momaranduhára, taller marandurã ha festival rupi hamba'e.

Ta'anga © Administración de Patrimonio Cultural de Corea

Ta'anga © Modibo Bagayoko / DNCP

Ta'anga © IP Tumbaine / UNESCO

Ta'anga © Francois-Xavier Ireland / UNESCO

pypekuéra ohecharamo ha oiporúva. Tuicha mba'e omoañetere opa tapicha oikóva aty téra sosiedápe reko, jámane oiporúramo aty háicha téra peteitei, ha oho ojopóre umi mba'e oikóvo ijapytekuéra ha tuicha mba'éva chupekuéra. Ha'ekuéra oipytyvõ ojehechauka haña arajere, araka'épa oñeñemitýva'erã ha ñande yvypóra rekove jere; ojoaju hikuái tapichakuéra mba'eguerovia ha arapy hecha rehe, upéichante avei tekoasa ha komunida rapykuere rehe. Ko'ã teko ojehechauka heta hendáicha, ikatu aty michímimi téra mba'e ojehuva'ekue jegueromandu'a ha jeguevov'a tuicháva; opa ko'ã tenda oikoha hakáheta, katu oreko mba'e ombopeteiva chupekuéra.

Umi guerovia ha aty vy'arã oĩnte ára ha tenda ojejapoha, ha omomandu'a pe komunidadape yvóra rehegua hembichecha ha avei hekoasa. Jeyvéramo nda'opave pe komunidadguái ikatu ojoaju pe guerovia rehe, péva mbovymime guarãnte, péicha oiko mitãrusu ha mitãkuña ñemboaje iniciación rupi oikóramo téra katu omanóva oñemomaitei paháramo hamba'e. Oĩ avei jotopaguasu opaite komunidadgua ijahápe, ha ombojoajupáva opaite tapichápe, péva ikatu carnaval, jevy'a ary pyahu oikévo, arayvoty oñuahêvo téra kogakuéra oñemono'óramo hamba'e, opaite tapicha oko'ipahápe ovy'ávo oñondivepa.

Tetãygua mba'eporu katu oĩ opa mba'e ojehasáva ára ha ára apytépe, ha komunidadagua mayma oikove hendivekuéra, jepémo nda'opavavéi oike pype. 2003-pe guare Convención nomochichiri opavave tetãygua mba'eporu, omotenondevé umi ojokupytyva komunida ku'are ha oipytyvõva omombaretevévo heko ha hemiandu ha oipytyvõva omomombaretevévo heko ha ombojoajúva chupe hapykuerére. Techapyrã: oĩ komunida momaitei ha vy'apavê ñeme'ê ojejapóva péichante, katu ambuépe umíva oñemomba'eve, ha ja'eporásérõ ohechauka pe tekohapy reko teete. Upéichante avei oiko jopói ñeme'êre; oĩ tenda jopói oñemoñuahêhápe péichante, katu ambue hendápe péva mba'eguas ha oñembosako'i porã oñemoñuahê haña, oikére política, economía ha teko oñondive kuápe.

Umi tetãygua mba'eporu, jervia ha jefesteha opaichagua ningo tuicha mba'eterei ha heta hendáicha ojehecha: ikatu ñembo'e ha angapyhy, mitã heñóiva ñemomorã, ñemenda ha omanóva rehe ñembo'e; upéichante avei ñe'ême'ê, leikuéra

Okarusu Jemaa el-Fna Marrakech, (Marruecos)-guápe ningo hetaitemi tetãygua mba'eporu ojoaju ha oikove, katu mbeguembeguépe oike ohóvo tesaparápe hetaitei mba'yruata ohasáre upe rupi ha ojejogapóre ko'ê reire ha péva omongy'apa pe tenda. Ojeheka potávo mba'éichapa oñesê ta ko apañuáigui oguerçuva jejogapomeme ha avei ekonomía akãrapu'aiterei, ha avei jepy'apy orekóva umi tapicha omba'apóva tekoharasãi rekóva ha tembikuaa arandu rehe; upevarã mburuvichakuéra omohenda umi tape ojeréva pe okarusure yvy rupigua aňõnte oiporu haña ha onohê te upégui mba'yruata, ha péicha oñembohape ñangareko umi tetãygua mba'eporu rehe.

Oñemombarte haña carnaval yma guive ojejapoháicha Barranquilla-pe (Colombia) ha oporomokyre'y maymave oikévo ko vy'aguasúpe, petei fundación upepegua oipytyvõ Mitãnguéra Carnaval, ko'ágã rupi mba'e imomorãmbýva ko ñemongu'e guasúpe. Mitãnguéra opartisipáva upe carnaval-pe ohupyty viru ombosako'i haña mba'yrú ojeporuva'erã ha orekóva marandu, upéichante vei ñemonde, mba'embopurã, tavarã'anga téra ambue tembiporu. Ojegureko viru ojeperukava'erã artesanokuérape ikatu hañaúicha ha'ekuéra oiporu umi viru ombosako'i haña mba'eporã ohepyme'ê va'erã ha péicha oganamieve. Ko'ã tembiapo ome'ê juruja tapichakuéra oiko porãvévo, ha avei ohechauka iporãha artesanokuéra opartisipa carnaval-pe.

Ta'anga © UNESCO / Jane Wright

Ta'anga © Ministerio de Cultura de la República de Colombia

Mbende Jerusarema jeroky

ñemboaje, oñohénte rehegua ñomomorã, jerviapy jehechauka, ñemonei, tembi'u'apo yma, arajere jegueromandu'a, kuimba'e ha kuña mba'eporu rehegua, mymbajuka, pirakutu ha yva téra ambue tembi'u ñembyaty rehegua hamba'e. Ijapytepekuéra avei oĩ heta mba'e oñemohasáva ha tembiporu: ñe'ê ojeporúva, ñe'ê potyjeity, purahéi ha jeroky, ñemonde, sánto ñemboguata, mymba jejuka tupãme kuave'êrã ha tembi'ukuéra.

Umi Tetãygua mba'eporu, jervia ha jefesteja rehe opokovai tekopyahu ho'áva komunida ari sosieda ko'ágaguápe, ha'ekuéra tuicha ojekóre tapichakuéra oiporúva ko'ã tekorechaukaháre komunida ryepýpe, ha ambue tapicha umi tendapeguáre. Ko'ágã rupi ojevaiterei umi komunidadgui, oike oikoeikeve tapichakuéra akã ha apytépe jeikopeteitei, hatãhatãve oike opa hendápe umi religiõ ojepysóva opa tetãre ha opa

Recôncavo de Bahia jeroky (Brasil)

mba'e oguerúva hapykuéri mundialización, ha ko'áva ho'a vai ko'ã teko jehechauka jeporúpe opa hendápe.

Komunidágui ñesê, ko'ýte ováramo mitárusu terã kuñataĩ, ikatu omombyry umi tekohapýgui tapicha oipuruva'erã Tekopy tee ojehechakuaa'yva ha omoinge tesaparápe ko'ã tembikuaa arandu poru. Jepémo upéicha, umi tetâygua mba'eporu, jerovia ha jefesteja opaichagua ombojurujakuaa iporã háicha ikatu haġuáicha umi tapicha ovava'ekue ojevy jey hógape ogueromandu'a ha oguerovy'ávo hogayguakuéra ha ikomunida ndive umi mba'eguasú, omoañetévo péicha heko ha avei ohechauka ojoajuha hekoha reko yma ndive.

Heta komunidápe okakuaave turista jeike ára ha ára oiko jave umi vy'a guasu, ha jepémo umi mbohupa jeju ogueru mba'e porã, umi jotopa vy'arã rehe opokovai umi tapichaita jeike oikoháicha avei avei arte tradicional del espectáculo rehe. Tetâygua mba'eporu ha jeroviakuéra, ko'ýte umi jotopa vy'arã, imbarete ha hekoveresãi haġua ningo tuicha ojekohína mba'éicha oĩ ekonomía ha tepichakuéra jeiko oñondivekuéra. Hepy'ningo umi festeho ñembosako'i; ñemonde, tovara'anga ha opa mba'e oikotevêva umi opartisipatavakuéra ningo hepy, ha ipirúramo hína teju hasy nunga ojejogua haġua umi mba'e.

Ikatu haġuáicha oñemoañete umi tetâygua mba'eporu, jerovia ha jefesteja akóinte imbarete ha oguata tekotevê oñemongu'e heta hetave tapicha, upéichante avei institución, tetâygua, tembiporu polítiko ha léi rehegua oíva pe sosiedápe. Ojehechagí'yre mba'eporu yma ikatúva omongu'e atykuéra hese omba'apóva rehe, iporãneva'erã avei oñemongu'e hetahetave tapicha opaichagua oikévo pype ha oipuru. Oĩramo tekotevê iporãne ojeporúramo léi oúva estadogui ikatu haġuáicha oñemoañete komunidakuéra oikévo umi tenda chupekuéra ġuarã sagrádova, upéichante avei orekóvo hikuái tembiaporu opaichagua ikatu haġuáicha akóinte hekovépe oiporu ha oikeve opa ko'ã tembiakuaa arandu oñeñe'ehahína.

Arandu ha mba'eporu tekoha ha arapy rehegua
Umi arandu ha mba'eporu ohóva tekoha ha arapy rehe ombyaty heta mba'ekuaa, mba'e'apokuaa, ta'eve, ojejapóva hamba'e komunidakuéra omoheñóiva oikokuévo pe hekohápe. Ko'ã arandu rehegua ñepensa ojekuaáva oje'éva rupi, mombe'u oúva yma guive, jámane tekoha jehayhu,

mba'e ohasáva tapichakuéra akārupi, jerovia ha mba'éichapa ojehecha arapy ningo tuicha opoko opa jerovia ha mba'eporã omopyendáva mba'eporu ha teko yma peteĩ tendápe. Tekoha ha yvóra tuichaháicha omohenda ha ombohapejey umi ñepensa ñaña'eha.

Ko ámbito hakã'iheta jey, techapyrã jareko tekoha resãi rehe ñangareko yma guare, indígena-kuéra retã arandu, mba'ekuaa ojegurekóva peteĩ tendápe mymba ha yvyrakuéra rehegua, pohã yma, jerovia, mitákarai, arapykuaa, paje'apo, aña ñembotatapeju, tapichakuéra ñe'organisa rekohápe, jefesteja, ñe'ënguéra ha artes visuales hamba'e. Mba'ekuaa ha mba'eporu yma ningo, ja'eporãsérõ, komunida reko tee korasôsã, katu hekove oike tesaparápe ha ijetu'u hendivekuéra mundialización imbaretereíre. Oĩ ningo pohã yma, ikatu ñanemandu'a pohã ñana ojeporúva peteĩ hendápe, ikatúva ointeresa umi científico térá empresa-kuérape, katu péva nde'iséi heta pohã jeporu yma oguehahína ohóvo. Ko'áġa rupi pya'eterei okakuaa tavahápe jeiko ha kokue guasuguasú katu ojepysojepysove, ko'áva opoko vaikuaa

Indígenakuéra vy'a omanovakuérape ġuarã, México

Ta'anga © Pedro Hinz / INI

komunida reko rehe ha avei arandu ha'ekuéra orekóva hekoháre. Yvyra jeitypa ikatu ojukaite umi ka'aguy isagrádova komunidakuérape ġuarã, y'rõ katu ojehekámanteva'erã ambue yvyra ojejogapo haġua. Ko'áġa rupi avei arareko iñambuepa, cambio climático ojeheróva, kóva ndive ka'aguy jeitypa ogueru hapykuéri yvyñembyai; péicha rupi yvyperõ ojepyso jepysove, ha péicha heta mymba ha yvyra ikatu omanomba ohóvo, ha hapykuéri artesanía yma ha pohã ñana umíva imbovypa, opa rehe ohóvo tembiporu oñemba'apo haġua hesekuéra.

Arapy jehecha orekóva peteĩ komunida térá ijeroiviaita ñangareko hasyvejey hína tekoháre ñangarekógui. Opa mba'e vai oúva hí'arikuéra okágui ha ojeliáva iku'arekuéra ndive heta komunida mboriahu térá umi oikóva ñemboyképe ikatu ojapyhy teko ambue, ha oku'ipa hikuái viru rapykuéri, teko ndohóiva hesekuéra ha ijepokuaa rehe.

Jeyvéramo tekoha rekoressaire jeykeko oho ojopóre arapy rehegua gueroivia ñangareko orekóva peteĩ komunida rehe, ha ambue mba'e Tekopy tee ojehechakuaa'yva ryepypegua ndive.

*Oikuaapypuku rupi pokatu orekóva pohã ñana, umi pa'i pohãnohára kallawayas opytáva los Andes **Bolivia**-pe omoheñói pohã yma oiporuhápe indígena región andinagua arandu. Umi kuña kallawayas katu ombosako'i tejido omoha'angahápe ikomunidakuéra rembihecha ha arandu.*

Ta'anga © Viceministerio de Cultura de Bolivia

*Nha Nhac, mba'epuporã cortehápe oñehendúva **Viet Nam**-pe ombohape ikatu haġuáicha oñeñekomunika tupã ha reikuéra ndive ha oñemomorã chupekuéra; avei oñemoġuahẽvo chupekuéra mba'ekuaa tekoha ha arapy rehegua.*

Ta'anga © Centro de Conservación de los Monumentos de Huế

Senegal ha **Gambia**-pe léi rupi oñeñangareko rupi ka'aguy oñeñembo'eha, ha oñemokyre'yre oñemohenda porã haġua umi tenga oñeñangarekoha, oñeñemotý je'yvo umi ka'avo ikatúva omanoite, tuichaiterei oipytyvõ oñeñangareko ha oikove haġua mitãpepy Kankurang mandingakuéra komunidapegua.

Ta'anga © Dirección del Patrimonio Cultural (Senegal)

*Oñeñangarekojávo pojoapy oiporúva umi zafimaniry **Madagascar**-gua o'evanisteria'apóvo, ombosako'i hikuái tembiaporã guasu, léi ykeko rupi, oñembyatyvo viru paténte repy upe tetã ha ambue tetãnguérape. Péicha ikatúta oñeñangareko opaichagua ta'anga orekóva pe komunida ha ohechaukáva heko tee. Upéichante avei oñeñotý hína yvyra ku ndojekuaa guasúiva ha ojeporúva artesanía apópe.*

Ta'anga © J. Séguir/ZED

*Ta'anga ojapóva yvyku'ípe umi **Vanuatu**, upéichante avei umi wajapi Brasil-gua ayvu ha moha'anga zafimaniry (Madagascar) evanisteria hína árte ñembojegvakapyre hechapyrã ha ohechauka ko'ã komunida jerovia opa mba'e oíva yvy ape ári ñepyrũmby rehe. Ta'anga'apo yvyku'ípe ojapóva oúvo ymaite guive komunidakuéra oñemombaretevêta oñemboguatáva vy'a guasu ha ambueve jotpa komunidahápe, ikatu haġuáicha umi mba'eporã apohára ohechauka ha'eve ha omyasãi ambue hapichakuérape. Heta mba'éma oñemboguarahína ta'anga ojejapóva yvyku'ípe oñemombarete haġua; oñembosako'i léi ha avei ñemu hesegua; upéva ári oñembo'éta avei ko árte mbo'ehaoháre ha oñembyatyva viru umi artistape ġuarã.*

Ta'anga © Consejo Cultural Nacional de Vanuatu

Ta'ānga © Ministerio de Cultura y Turismo de la República de Indonesia

Ta'ānga © Marc Soosaar

Ta'ānga © J.K. Walusimbi

Ta'ānga © J. J. Lecomte, Ministerio de Cultura de Francia

Ta'ānga © Centro de Cultura Popular de Lituania

Kris **Indonesia**-gua ningo tembiporu ojeporúva drama ha ñembo'erāramo, ha oiñe'íva ipokatueteremiha. Empu téra monandihára ombosako'í mba'erogue opaichagua kuarepotígui. Umi empu ningo artesano ra'evéhina, avei ikatupyry ñe'ẽ porãhaipyre, tekoasa ha ambueve mba'épe. Upe tendápe jepémo ojejuhu gueteri empus omoheñoíva imba'ekuaa, ha ojapóva kris yma guare iporãitemíva, ko'ẽ ko'ẽ re imbovyve ohóvo hikuía, ha ndojuhuvéi mitãpyahu ombohava'éva'erã ko'ã apokuaápe, ha péicha rupi ikangy ohóvo.

Kihnu (**Estonia**) rembikuaa rehehaukaha añetete hina umi ñemonderã ovecharaguégui ijapopyre ojapo ha omondéva kuñanguéra pe komundaygua. Kuñanguéra omba'apo hogapýpe ha oiporu tembiporu yma omoñanduti haña ñemenderã: py ha po rehegua, polléra ha sái ombosa'y ha ombojeguáva imombe'upy he'iháicha.

Uganda-pe ojejapo ñemonderã ka'avo yguégui, kóva ymaiteri guivéma ñane ramói ha ñande janyikuéra ojapo oúvo yvya ape ári ko'añagua téla ojekuaa mboyve. Ko téla ojeporuve ñembo'ehápe péicha ku oñemonguera haña hasýva téra omanóva ñotý hápe ha avei tapichakuéra ijatyhápe omomorävo heko; katu ojeorukuaa avei oñembosako'í haña kortína, ñati'ũjokoha, ao ojeke haña ha mba'eñapytĩrã hamba'e. oikév upe tetãme ao ojehekavakuéra oguerúva, koichagua téla opytaite nunga tesarápe, ha hendive avei jeroviapy ha ñembo'e ojeoruhápe; ko'áña rupi imbaretejey ko mba'ekuaa.

Francia-pe ojehechakuaa hetaiterei artesáno herakuãmombyrñvape hembiapokuéra oñeme'ẽ vo chupekuéra kuatia'atã "arte mbo'ehára"; ko'ã tapicha katupyry ombosako'í pojoapy ojeporúva mba'epuporãme, upéichante avei ao hamba'e. Péicha oñembohapese oñemyasäivo arandu ha mba'ekuaa ko'ã mba' rehegua.

Táva Prienai (**Lituania**) oñemoheñoí mbo'ehao oñemyasäi ha oñembo'ehápe artesanía yma upe tendapegua kurusu apo rehegua; umi tendápe artesanía mbo'eharakuéra ombo'e hapichakuérape mba'éichapa ombosako'íva'erã umi mba'e ombohovaijáo jerure oíva opa rupi upe tetã ha avei ambue tetãme.

Ymaguare tembiporu artesanía rehegua
Artesanía yma oimenehina patrimonio cultural rechaukaha ojepoko ha ojehecha kuaavéva. Upevére Convención 2003-pe guare ombohape tembiporu tapereko ha mba'ekuaa ojeporúva oñemoheñoívo tembiporu artesanía rehegua, ha ndaha'úi umi tembiporu porã ojejapopapyrémava rehe. Tembiporu ko'ã mba'e porã ñangareko rehegua, upévale, ohecharãngue mba'éichapa oñañangarekokuaa ko'ã apopopyre rehe, oiguyryva'erã tape omokyre'yvo tapichakuéra omba'apóva ko'ã mba'eporã apópe, ikatu hañaucha ombohassa hikuái ambue tapichápe mba'éichapa ojejapova'erã ko'ã mba'e, pe komunida ryepýpe.

Heta hendáicha ojehechakuaa artesanía yma: tembiporu mba'aporã, ao, mbo'y umíva, vy'arã ha arte de espectáculo-pe ojeporu ao umíva, mba'yruru ha tembiporu oñeñongatuhápe kogara'yi hamba'e, tembiporu ojegueraha haña mba'erepy téra oñemo'ã haña ama ha kuarahy akúgui, jeguekarã téra ñembo'erã ojeorúva pojoapy, pumbasýpe ojeorúva tembiporu ha avei umi ogapypegua, ñembosarairã téra oñembo'e haña ojeorúva hamba'e. Ko'áva apytépe oí tembiporu ojeporu sapy'anteva, katu oí umi are ojeporukuaáva ha opytámava tapichakuérape are gúarã ha sy ha túva ombohassáva iñemoñarépe, ha'e ko'áva upéi imembykuérape jey. Heta hendáicha ojejapokuaa umi tembiporu artesanía rehegua, ko'áva hetaháicha avei; ijapytépe oikapa umi ijetu'úva ijapo, umíva apytépe ñanemandu'akuaa kuatia rehe ñemba'apo rehe, ha avei umi ndahasýi jajapo haña, ajaka ha ahoja umíva hamba'e.

Oikoháicha ambue Tekopy tee ojehechakuaa'yva rehe, mundialización ñañe'ẽma hague ombohasypaite artesanía yma oikove haña ohóvo. Oí tenda hehahetaiteri mba'erepy oñenohẽha ojo'a'ári jámane fávrika guasu téra industria michime; umíva omoimba opavave tiguýpe imba'erepy ha upéva ári ndahepyíve umi tembiporu tapichakuéra ojapóva ipópe artesnia ramogui. Heta oí artesanía apoha oñorairóva umi empresa ha industria ndive imba'erepy jehepyeme. Tekoha ñembyaipa ha arereko ñemoambue avei opokovai artesanía yma apóre; upéichante avei ojapo yvya jeitypa ha yvýre ñemomba'epa, umíva omombovypágui recurso natural oñeikotevéva artesanía aporã. Ojehejávo artesanía apo peteitei ha tapicha ojapóva ipópe año, ha oñemba'apo industria-pe, ombyai avei tekoha, hetahetave mba'erepy oñeguenohẽgui.

Amáke osẽ ohóvo tenonde ha iñambue hekópe sosiedakuéra yró iñambue ohóvo tembikuaa arandu

Ta'ānga © J. K. Walusimbi

gústio, ikatúne umi jotopa vy'arã ojejapóva oikotevé tembiporu ha ao hamba'e nahembigui etereiriva, ha péicha rupi ichi'ive ohóvo umi artesano rembiapo. Heta jey mitárusu ha kuñatai umi komunidadagua opensa hasy ha hovatyveteriha ojejapokuaa haña umi artesanía yma, ha upévale ohekaseve uvei tembiporu fábricaháre téra ambue hendápe, tembiporu ivevuiemive ha katuite nunga ojehepyeme'ẽ porãvehápe. Artesanía apo ningo itukãñorairóvohína ha nda'opavavéipe ojekuaauka; upévale umi ogapygua téra komundayguakuérape ndohetera'áiramo, umi arandu ikatu okañay, jaikuaápype ndaikatuiha oñembo'ente pytaguápe, síno umi komundayguápe año.

Oikoháicha avei ambue Tekopy tee ojehechakuaa'yva rehe, ojehekáva oñeñangarekohína umi mba'ekuaa ha artesanía apokuaa ojeguerekóva oñembohassa tapichakuéra outava amo gotyovépe, jahechápa umi mba'eporã oñemoheñoí opa árante komundakuérape, jámane ojehepyty haña mba'e oñeikotevéva ojeikove haña ha upéichante avei ojehechauka haña umi komunida reko oíva pypekuéra.

Heta artesanía yma oreko mba'éichapa oñembohassa ha ojekuaa pyhy oúmava ymaitemi guive. Ojehechauka oñemokyre'yramo pytyvõ viru rupi umi tapicha oaprendeñepyruva ko'ã mba'e ha mbo'eharakuéra ombohassáva ko'ã arandúpe omombarete ha omopyenda porã oñemombaretévo ko'ã arandu, oivére kyre'y

oñembohassávo ko'ã mba'ekuaa.

Ikatu avei oñemongakuaave tenda ojehepyeme'ẽha umi mba'erepy ha ojehecha avei tenda pyahu ojegueraha haña ojehepyeme'ẽ. Heta tapicha ningo ko yvy ape ári ohechauka potávo omboykeha tavaguasuguasu jepysu ha industrialización omomorã ha oipotave umi mba'erepy tapichakuéra ojapopyre ipópe heta ñepi'ã ha arandu ysyryre hesekuéra, ha nosëi rupi umi fábrica guasuguasúgui, ko'áña ojepysóva opa rupi.

Ikatu avei ojehecha mba'éichapa oñemyenyhẽ jey yvyrágui ka'aguy oñembyaíva artesanía yma oiporúre yvya onohẽ haña mba'erepy. Ikatu oñenohẽ léi hamba'e oñemoañete potávo komundakuérape oiporúvo yvya ha ambue ka'avo oñongatúva ka'aguykuéra, ha oñangarekóva avei tekoha hesäivo.

Ikatu avei ojehecha léi oñangareko ha omo'áva propiedad intelectual téra patente yró derécho orekóva apohára, ko'ã apopyrã ikatútare oipytyvõ komundakuérape oñuahẽvo ipopekuéra hembiapokue repy. Oíve ambue mba'e ikatúva ojejapo oñemokyre'y haña artesanía okakuaávo; ikatu ojejoko oikóvo peteí tendápe vosa plátikogui ojejapóva jeporu, jahechápa oñemokyre'y ojeporu ha ojejoguávo vasa kuatiaiguia tapichakuéra ojapóva ipópe; péicha ikatúta okakuaa umi arandu ha mba'e'apokuaa artesanía yma rehegua.

☞ Ñemonderã ka'avo yguégui apo Uganda-pe

☞ Kris indonesio-gua

Ta'ānga © Ministerio de Cultura y Turismo de la República de Indonesia

Ta'ānga © Ministerio de Cultura y Turismo de la República de Indonesia

Tekopy tee
ojehechakuaa'ýva

Organización de las
Naciones Unidas
para la Educación,
la Ciencia y la Cultura

Patrimonio
Cultural
Inmaterial

Tekopy tee ojehechakuaa'ýva oñembohasáva sy ha túvagui ñemoñarépe yma guive, oñembopyahu peteíteime umi hekoha rupi ha ijatyha rupi, omboguatavévo mborayhúpe ha oñemomba'ého hese ha péichape oipytyvô yvypóra rekoeta ha ñapytu'û roky ñemomba'ého.